

ТИМЧАСОВІ КОШТИ В БАНКІВСЬКОМУ РЕСУРСНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІПОТЕЧНИХ ПРОГРАМ

**Анатолій
ВОЖЖОВ**

**Олена
ВАСИЛЕНКО**

**Олена
ГРИНЬКО**

**Олександр
ОМЕЛЬЧЕНКО**

Обґрунтовано необхідність активізації іпотечних програм в Україні. Розкрито основні проблеми щодо формування та управління банківськими ресурсами у сфері іпотечного кредитування.

Grounded necessity of activation of the mortgage programs in Ukraine. Basic problems are exposed in relation to forming and management by bank resources in the field of the mortgage crediting.

Іпотека, як сфера бізнесу, дозволяє проводити надійну, довгострокову, дохідну передачу нерухомості і капіталу від одних суб'єктів іпотечних відносин до інших, а також здійснювати фінансування різних видів і об'єктів підприємницької діяльності (іпотечне кредитування малого, середнього, великого бізнесу, комерційна, земельна, промислова іпотека) й інше довгострокове фінансування, забезпечене нерухомим майном (житлова іпотека).

Розвиток повноцінної житлової іпотечної системи в Україні в даний час необхідний для реалізації інтересів

населення, суб'єктів підприємництва, фінансових установ, держави в цілому. Серед перешкод, які стоять на шляху формування та широкомасштабного розвитку іпотечного житлового кредитування в Україні, найскладнішими та ключовими є проблеми фінансового характеру. Вони виявляються, насамперед, у невідповідності наявних ресурсів в економіці й їх параметрів (строк, вартість, обсяг і т. д.) і параметрів ресурсів, необхідних для іпотечних позичальників. Дослідження процесів формування та управління банківськими ресурсами для розвитку іпотечного

житлового кредитування в Україні є актуальним завданням.

Найповніше обставини, що перешкоджають розвитку іпотечного кредитування в країнах з економікою, яка розвивається, а також шляхи їх усунення відображені у роботах таких учених як О. Т. Євтух, В. Л. Лагутін, О. Кравченко, К. В. Паливода [1–4].

Питання, пов'язані з формуванням банківськими структурами довгострокових стабільних ресурсів, як правило вивчаються авторами окремо від ресурсного забезпечення іпотечних програм. Даному напрямку присвячені праці вчених А. М. Мороза, Т. І. Лепейко, О. В. Васюренко, М. Д. Алексеєнко й ін. [5–8]. Аналіз останніх досліджень і публікацій фахівців показує, що вивчення як проблем макrorівня, так і окремих фінансових аспектів формування іпотечного механізму, підтверджує необхідність подальших досліджень процесів формування ресурсів іпотечного житлового кредитування. При цьому практично не розглядається питання ресурсного забезпечення банківського іпотечного кредитування, не враховується специфіка іпотечного кредитування та його вплив на процеси формування, генерування та управління банківськими (і загалом фінансовими) ресурсами.

Проблема банківського ресурсного забезпечення іпотечного житлового кредитування в необхідних обсягах в Україні дотепер не вирішена. У тому числі не вивчені можливості використання для цих цілей тимчасових банківських коштів, у т. ч. нестабільних ресурсів до запитання. Залишається недослідженим питання формування поточної ресурсної бази банків, а також її регулювання з точки зору участі банківських установ України в розвитку іпотечного житлового кредитування.

Метою даного дослідження є вивчення процесів ресурсного забезпечення іпотечного житлового кредитування за

допомогою використання тимчасових банківських ресурсів.

У практиці закордонного іпотечного кредитування житлової сфери розроблені й ефективно функціонують спеціальні методи формування іпотечних ресурсів на базі іпотечних інструментів, які дозволяють створювати довгострокові ресурси іпотечного кредитування в необхідних обсягах. Насамперед, це рефінансування іпотечних операцій кредитних установ за допомогою випуску та реалізації іпотечних цінних паперів, а також рефінансування банківських установ Центробанком для підтримки їх ліквідності під заставу іпотечних цінних паперів. Відповідні способи рефінансування передбачені Законом України "Про іпотеку" і Положенням про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [9; 10] шляхом рефінансування, депозитних і інших операцій. Але, на жаль, дотепер вони не одержали належного поширення.

Закордонний досвід показує, що ресурси, отримані в результаті рефінансування іпотечних активів, не покривають усього портфеля іпотечних кредитів, фінансування іпотечного кредитування частково відбувається і за рахунок сформованих банком ресурсів (депозити, позики та ін.). Банки України через відсутність достатніх обсягів рефінансування іпотечних операцій змушені використовувати наявні у них ресурси, сформовані за рахунок депозитів і позик. Причому тривалі строки іпотечного кредитування вимагають тривалих строків залучених коштів, а це у свою чергу означає високі процентні ставки за ресурси та іпотечні кредити. Тому питання формування довгострокових "дешевих" банківських ресурсів отримують особливе значення для вітчизняних банків.

Банківське іпотечне кредитування характеризується тривалими строками

надання ресурсів у користування позичальнику. Керуючись “золотим банківським правилом” банківські установи для захисту від ризиків повинні формувати відповідно довгострокові ресурси в обсязі здійснюваного іпотечного кредитування. Класичним є підхід до розподілу ресурсів у залежності від часу їх перебування в розпорядженні банківського менеджменту: постійні (в основному власний капітал) і тимчасові ресурси. У свою чергу ресурси, які знаходяться в тимчасовому користуванні банку, за ступенем стабільності та можливості управління ними можуть бути поділені на нестабільні поточні пасиви та стабільні ресурси.

У теорії банківського менеджменту [11; 12] до стабільних ресурсів відносять ресурси, вкладені або залучені в банківську установу на певний строк – строкові депозити клієнтів (фізичних осіб, суб’єктів господарювання, банків), кредити отримані (міжбанківські кредити, позикові ресурси, отримані від НБУ, позики на ринку євродоларів і ін.), емісія цінних паперів власного боргу, операції РЕПО й ін. Відповідно до закордонної банківської теорії та практики [13; 14] перераховані стабільні ресурси можуть бути об’єднані в дві групи: депозитні й недепозитні ресурси.

Нестабільні пасиви включають ресурси, які можуть бути вилучені з банку в

будь-який момент: депозити до запитання фізичних і юридичних осіб, залишки на рахунках ЛОРО, кредиторська заборгованість банку, міжбанківські кредити овернайт та ін.

Для цілей розвитку довгострокового іпотечного житлового кредитування першочергове значення має формування постійних і стабільних банківських ресурсів, які знаходяться в розпорядженні банківської установи тривалий період часу.

Постійні ресурси вітчизняних банків представлені власним капіталом. Власні кошти банківських установ в основному спрямовані на захист інтересів вкладників і кредиторів банку. Функція прямого фінансування кредитно-інвестиційних операцій для даного ресурсу є другорядною. Так у структурі ресурсів комерційних банків закордонних країн (Франція, Німеччина, США) частка капіталу складає від 2 до 8%. В Україні питома вага власних коштів у сукупних ресурсах складає 13% за станом на 01.12.2004 р. Абсолютний показник власного капіталу комерційних банків України в десятки разів нижчий в порівнянні з банківськими системами розвинутих країн. Дані рис. 1 відображають динаміку зростання банківського капіталу й окремих його складових і свідчать про те, що упродовж останніх років банківські установи активно нарощують свої капі-

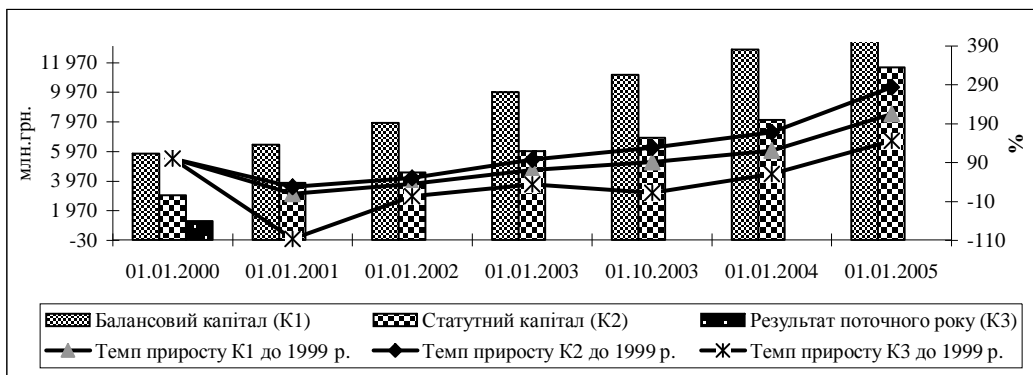
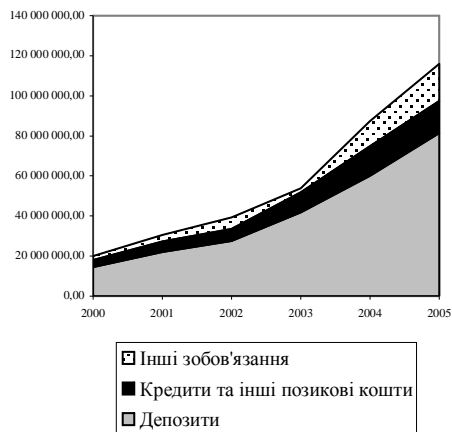
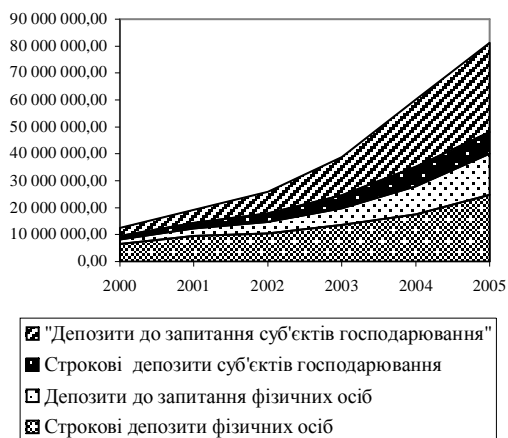

Рис. 1. Динаміка і структура капіталу банківської системи України

а) структура і динаміка депозитних зобов'язань банків

б) структура і динаміка сукупних зобов'язань

Рис. 2. Структура зобов'язань комерційних банків України

тальні ресурси. В основному збільшення балансового капіталу вітчизняної банківської системи відбувається за рахунок двох джерел – статутного капіталу та фінансового результату комерційних банків. За рахунок даних ресурсів забезпечується збільшення власних коштів і банків закордонних країн. Однак, якщо в Україні основний приріст балансового капіталу формується за рахунок статутного капіталу банків, у банківських структурах Європи та США цей ресурс втратив свої превалюючі позиції, а відтак, основний приплив власних коштів забезпечується фінансовим результатом банківських установ.

Основне навантаження щодо ресурсного забезпечення активних банківських операцій (у тому числі й іпотечного кредитування) припадає на стабільні ресурси. Для банків найбільш вагомим джерелом стабільних ресурсів є строкові депозитні зобов'язання. Необхідно відзначити, що стабілізація економічної сфери та розвиток фінансового ринку полегшують банківським установам доступ до інших, недепозитних джерел коштів, значення яких у фінансуванні кредитно-інвестиційних операцій зрос-

тає. Однак цей ресурс в умовах України в даний час не є основним.

Структура банківських депозитів в Україні останнім часом характеризується низкою якісних змін про які наочно свідчить рис. 2 (спостерігається збільшення обсягів депозитів, які відносяться до категорії стабільних ресурсів, в абсолютному і відносному значеннях).

Структура депозитних ресурсів однієї з банківських установ м. Севастополя, обраної об'єктом дослідження (див. рис. 3), відображає тенденції, характерні для банків України. Основним джерелом формування банківських ресурсів даної філії упродовж періоду, що розглядається є строкові депозити населення, обсяги яких в абсолютних значеннях випереджають вклади до запитання, що відображено графічно на рис. 3. Зазначені зміни в динаміці та структурі зобов'язань характерні для банківської системи України в цілому та більшості вітчизняних банків і сприяють підвищенню стабільності їх ресурсного забезпечення.

Під довгостроковими ресурсами прийнято розуміти стабільні банківські ресурси з тривалими строками вкладення. В

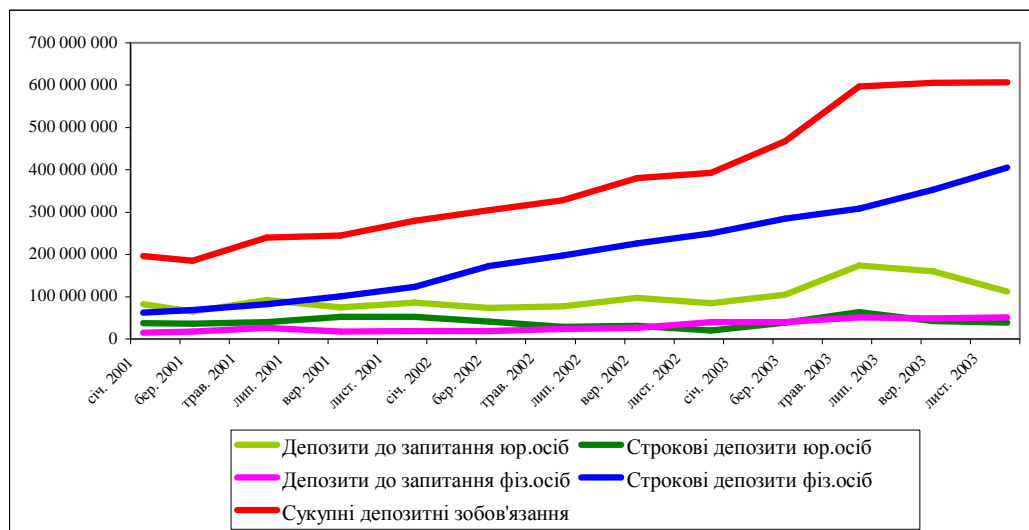

Рис. 3. Структура депозитів банківської установи

умовах України таким строком вважається період понад 1 рік. Даний період практично не порівнянний із середнім строком іпотечного кредитування, який в Україні складає від 1-го до 20-ти років (у середньому 10 років), а за кордоном 25–30 років. Подібних ресурсів у банківській системі України немає. Середній строк депозитних коштів вітчизняних банків складає 5 місяців [15]. Зіставлення активів і пасивів за строками показує надлишок обсягів короткострокових ресурсів і нестачу довгострокових, а також перевищення попиту над пропозицією на довгострокові банківські ресурси (див. рис. 4). Це характерно для всієї банківської системи України: найбільший обсяг депозитних ресурсів (42,1% сукупних пасивів [16]) залучається банківськими установами на строк до місяця. При збереженні наявної тенденції зростання іпотечних кредитів (на 200% щорічно), збільшення їх строків, а також з врахуванням сукупного потенційного попиту на іпотечне житлове кредитування, банківським структурам необхідно постійно нарощувати обсяги зобов'язань зі строками залучення,

адекватними іпотечному кредитуванню. Тому доцільним є дослідження методів трансформації банківських ресурсів, які дозволяють забезпечити банки “тимчасовими” коштами для іпотечних програм.

Трансформація банківських ресурсів дозволяє відносити до складу стабільних ресурсів певну частину коштів, сформованих за рахунок депозитів до запитання, які за своєю природою є нестабільними, слабо прогнозованими ресурсами [17–20]. Сутність трансформації полягає в наступному. Незважаючи на те, що акумульовані банком кошти у формі депозитів до запитання є нестабільними пасивами, їхня сукупність формує постійну незнижувану величину, яка має властивості, відмінні від властивостей залишків на окремих поточних рахунках. Стабільна незнижувана величина поточних пасивів ($ПП_{const}$) фактично використовується комерційними банками при здійсненні строкових активних операцій. Банківські поточні пасиви мають не тільки стабільну “незнижувану”, але і змінну або “пульсуючу” частину, ($ПП_{var}$) (див. рис. 5). Певна частка цих пасивів також може бути переведена в керований стабільний

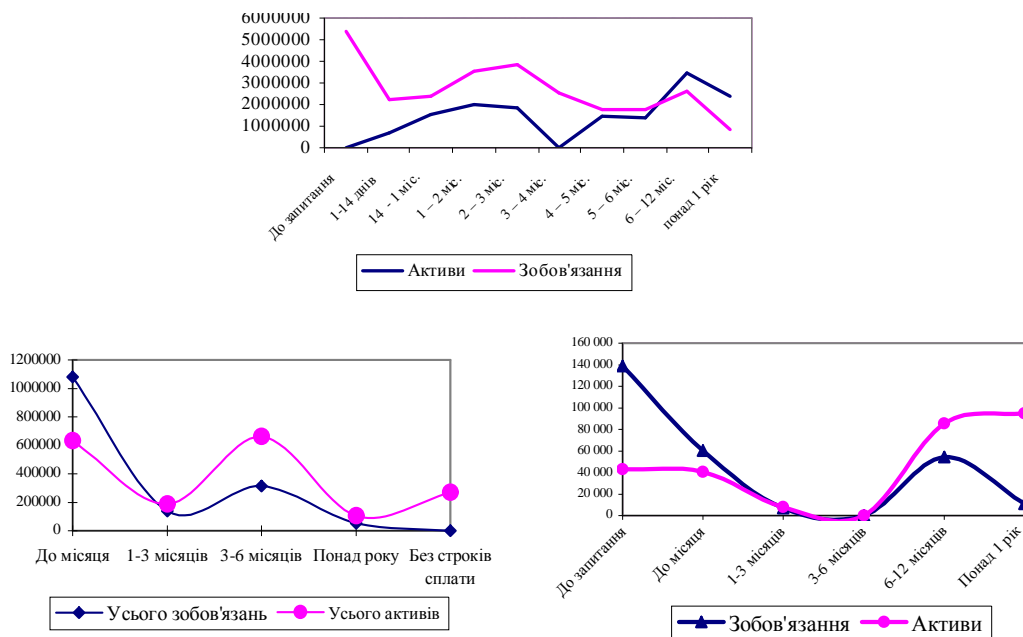

Рис. 4. Структура кредитів і депозитів банку (у розрізі банківських установ України)

стан завдяки технології стабілізації поточних пасивів методом часткового блокування.

Використання трансформації поточних пасивів банку при плануванні та управлінні банківськими іпотечними ресурсами дозволяє перевести значну частину нестабільних ресурсів (від 15 до 75% за оцінкою для різних банків) до складу керованих довгострокових і, при цьому, дешевих ресурсів. Величина поточних пасивів, трансформована в керовані ресурси ($ПП_{transf}$), при стабільній роботі банку та відсутності форс-мажорних обставин може бути визначена як:

$$ПП_{transf} = ПП_{const} + ПП_{var}^{st}, \quad (1)$$

$$ПП_{const} = M_{\Sigma} - 3\sigma_{\Sigma} = \left(\sum_{i=1}^n m_i - 3\sqrt{\sum_{i=1}^n \sigma_i^2} \right), \quad (2)$$

де $ПП_{transf}$ – поточні пасиви, які трансформуються в стабільні ресурси;

$ПП_{const}$ – стабільна незнижувана величина поточних пасивів;

$ПП_{var}^{st}$ – змінна, “пульсуюча” частина поточних пасивів, яка може бути переведена в стабільний стан;

m_p, M_{Σ} – математичне очікування розмірів залишків коштів на окремому і-тому рахунку та для сукупності рахунків, відповідно;

$\sigma_i, \sigma_{\Sigma}$ – середньоквадратичне відхилення залишків на і-ому поточному рахунку та їх сукупності, відповідно.

Залежність (2) дозволяє кількісно оцінити величину незнижуваної частини поточних пасивів банку, яка може використовуватися як керований банківський ресурс. Величина $ПП_{const}$ формується під впливом безлічі факторів, основними серед яких є середній залишок, який формується на кожному рахунку до запитання, кількість клієнтів, а також фактор сезонності. Якщо допустити, що параметри депозитів до запитання на всіх поточних рахунках однакові (m, σ), то формула отримує наступний вигляд:

$$III_{const} = m * n - 3\sigma \sqrt{n}, \quad (3)$$

де m – середня величина депозиту на рахунках до запитання, при прийнятті припущення, що значення параметрів розподілу величин для всіх клієнтських рахунків однакові, (тобто $m_i = m$, $\sigma_i = \sigma$);

n – кількість депозитних рахунків до запитання;

σ – середньоквадратичне відхилення коштів на поточному рахунку.

Проведені дослідження показали, що вклади до запитання досліджуваного банку мають нестабільний характер, крім того, піддаються сезонним коливанням (див. рис. 5).

Розрахунок параметрів m і σ за весь період спостереження з розбивкою на два інтервали дозволив одержати загальне значення рівня поточних пасивів для сукупності вкладів, які можуть враховуватися при довгостроковому плануванні ресурсів банку (див. рис. 6).

Постійна частина поточних пасивів у коротких підперіодах відображена на рис. 7. Завдяки трансформації ресурсів банк зможе поповнити свої стабільні ресурси в різні періоди часу з допомогою від 35% до 90% сукупних вкладів до запитання. Представлений розрахунок з певним ступенем вірогідності дозволяє банку виділити обсяг трансформованої частини вкладів до запитання і тим самим поповнити обсяги стабільних ресурсів. На підставі розрахованих даних банківська установа зможе прийняти управлінське рішення про збільшення портфеля іпотечних кредитів.

Поточні пасиви в значній мірі визначаються наявністю “голчастих” піків і періодичними різкими змінами їх рівня (див. рис. 7). “Голчасті” піки та різке збільшення рівня поточних пасивів в основному відбувається в результаті надходження великого обсягу коштів, є випадковим, короткочасним і періодичним. Їхню появу та динаміку досить

складно передбачити, якщо виникнення не відбувається з визначеною закономірністю (наприклад, надходження коштів на підприємство для виплати заробітної плати працівникам). Різке зростання або падіння рівня поточних пасивів може відбуватися під впливом різних причин, у тому числі в результаті залучення великих клієнтів зі значними залишками коштів на рахунках або при їх переході на обслуговування в інший банк. Зміни в обсягах поточних пасивів безпосередньо відбиваються на розрахунку тієї їх частини, яка трансформується.

Величина постійної частини поточних пасивів також залежить від зміни діапазонів розсіювання фактичних значень щодо середніх значень (з відповідною зміною середньоквадратичного відхилення). Зазначений аспект вимагає додаткового дослідження у даній сфері. Однак, зважаючи на те, що в банку кількість рахунків вимірюється тисячами подібні “випадкові” ситуації нівелюються. “Пікові” зміни поточних пасивів відбуваються внаслідок значних відхилень на рахунках великих VIP клієнтів. Збільшення рівня поточних пасивів як сукупності вкладів до запитання є результатом діяльності банку з залучення клієнтів на розрахунково-касове обслуговування. Прогнозування при цьому є складним, але знання закономірностей формування незниженої частини поточних пасивів дозволяє з певним ступенем ймовірності робити такі прогнози.

Аналіз динаміки вкладів до запитання досліджуваного банку (див. рис. 5) дозволив виявити, що для формування поточних пасивів характерна наявність сезонного фактора, яка не враховувалася при проведенні вищезгаданих розрахунків. Зміна обсягу поточних пасивів при цьому характеризується синусоїдальною кривою, яка періодично змінюється та має розширену амплітуду коливань і загальний підйом осі графіка. У даному конкретному

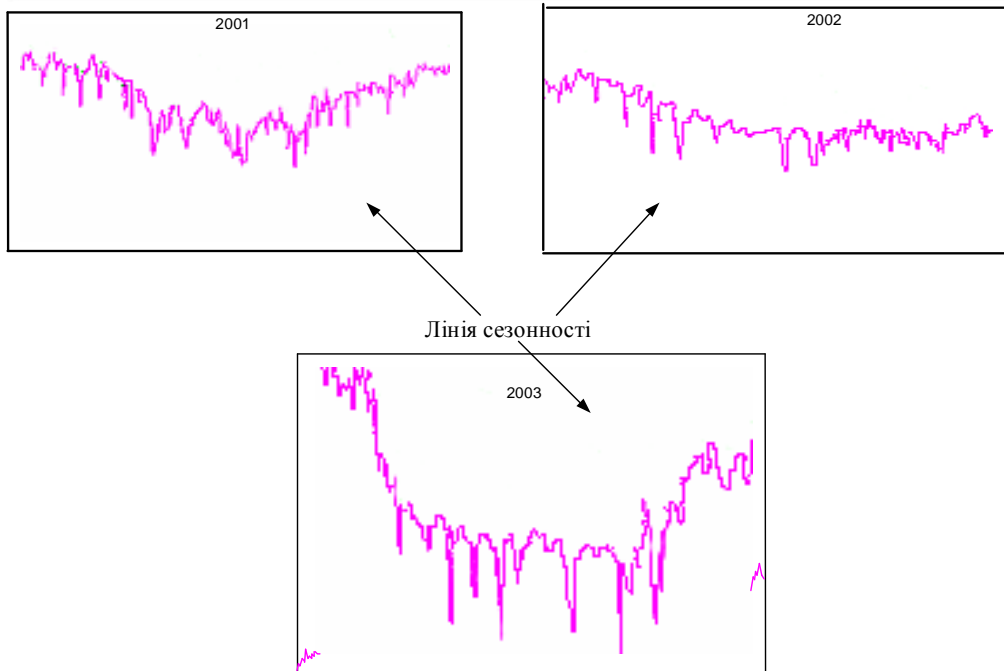
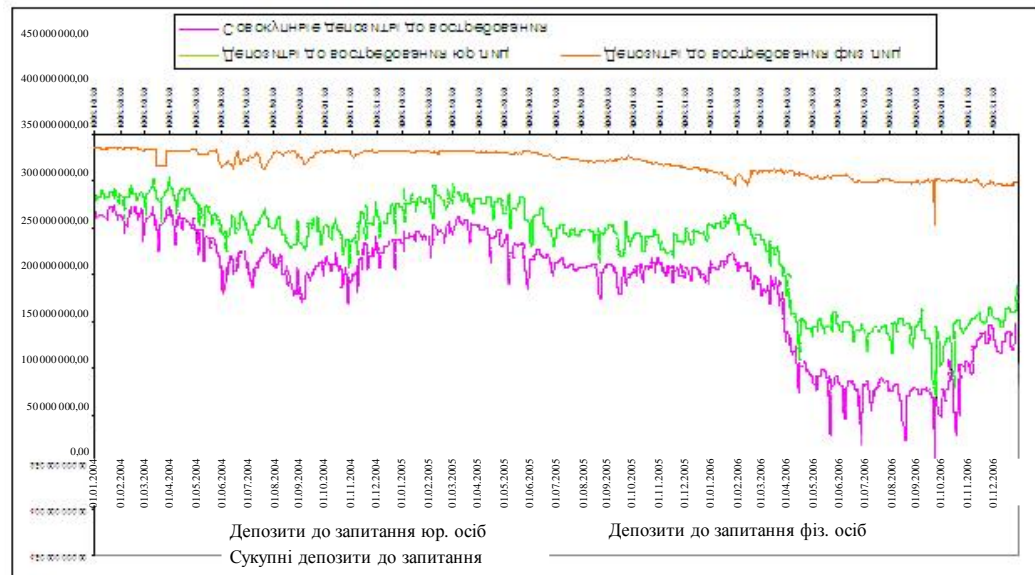

Рис. 5. Динаміка вкладів до запитання банку

випадку математичне очікування поточних пасивів описується формулою:

$$M_{\sin} = \alpha * \sin(\omega x + \varphi_0), \quad (4)$$

де M_{\sin} – математичне очікування

(середня величина) сукупних залишків коштів поточних пасивів;
 α – коефіцієнт, який враховує амплітуду коливання залишків;
 x – початкова величина ПП;

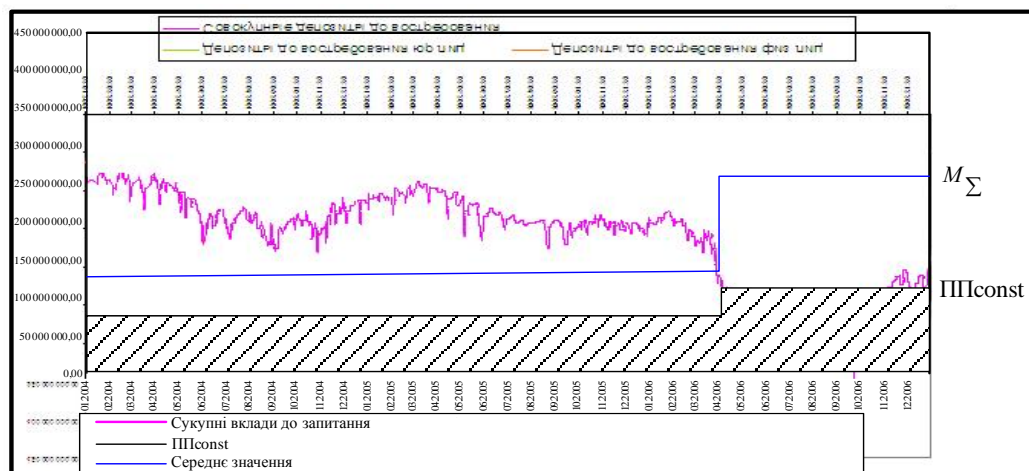

Рис. 6. Динаміка поточних пасивів банку

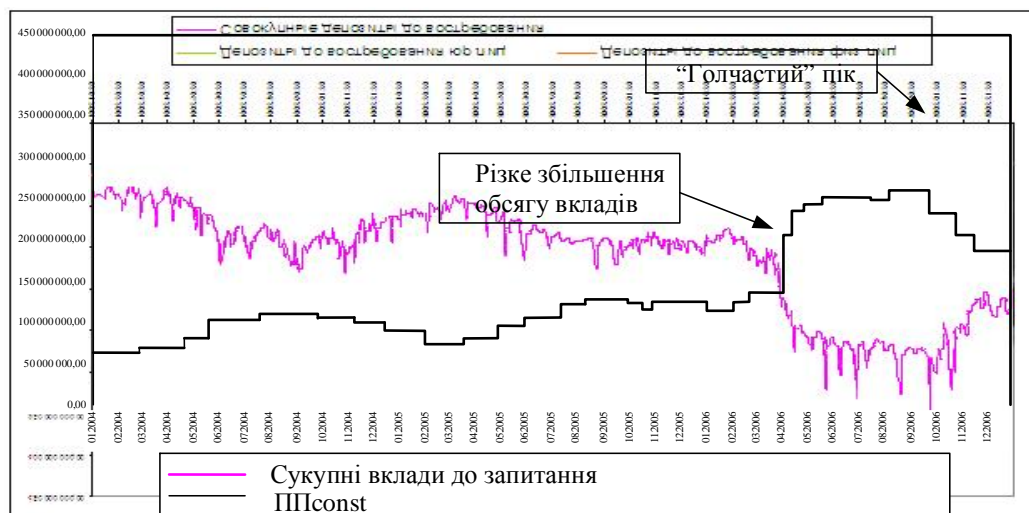

Рис. 7. Формування постійної (стабільної) частини поточних пасивів банку

ω – частота коливань залишків коштів, коефіцієнт розширення діапазону розсіювання, внаслідок збільшення оборотів на рахунках;

φ_0 – початкова фаза (зрушення).

Окрім фактора сезонності пропонується також враховувати вплив таких факторів, як зростання кількості рахунків, а також тимчасові зміни залишків ресурсів, що відображається математичною залежністю:

$$M = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot x + \alpha_2 \cdot \sin(\omega \cdot x + a_0), \quad (5)$$

де α_0 – коефіцієнт, який враховує зростання залишків за рахунок збільшення кількості клієнтів;

α_1 – коефіцієнт, який враховує тимчасові (періодичні) зміни величини залишків на карткових рахунках;

α_2 – коефіцієнт, який враховує амплітуду коливання залишків.

Представлена залежність враховує вплив, який здійснюють сезонні зміни в діяльності клієнтів (в основному юридичних осіб) на обороти коштів на рахунках до запитання. При цьому зміни накладаються на визначений початковий рівень поточних пасивів. Залежність також враховує вплив "сезонності" на приплив клієнтів, що безпосередньо відображається на динаміці середньозваженого значення поточних пасивів.

Розрахунок функції можливий за допомогою використання засобів автоматичної обробки даних (MATCAD і ін.). Застосування даної формули при визначенні постійної частини поточних пасивів дозволить не тільки точніше описати процес їх формування, але і дає можливість прогнозування (на рік, місяць, декаду). Задаючи значення амплітуди та частоти у вигляді коефіцієнтів, які відомі й обчислені за статистичними даними динаміки поточних пасивів банку за аналогічні періоди попередніх років, а також на підставі наявного обсягу ПП, банк може розрахувати та побудувати динаміку середніх значень поточних пасивів і, тим самим, спланувати обсяги активних операцій.

Для динамічного визначення умовно-стабільного обсягу поточних пасивів у період економічного зростання, з урахуванням сезонного фактора й особливостей формування вкладів до запитання банку, пропонується наступна залежність (за умови однакової частоти сезонних коливань):

$$ПП_{const} = \sum_{i=1}^n \alpha_i \sin(\omega x_i + \varphi_i) - 3 \sqrt{\sum_{i=1}^n \sigma_i^2} = A \sin(\omega x + \varphi) - 3 \sqrt{\sum_{i=1}^n \sigma_i^2} \quad (5)$$

де А – коефіцієнт, який враховує амплітуду коливання залишків.

Застосування методу трансформації дозволяє враховувати стабільний характер коштів комерційних банків, формування ними довгострокових ресурсів і здійснювати їхнє планування з урахуванням можливостей розширення поточних пасивів (див. рис. 8).

Для формування та управління ресурсами банківського іпотечного кредитування важливим питанням є не тільки стабільність ресурсної бази, але і строки залучення коштів. Прагнучи до виконання "золотого банківського правила", фінансово-кредитні установи повинні забезпечувати максимальну відповідність сум і строків залучення та розмі-

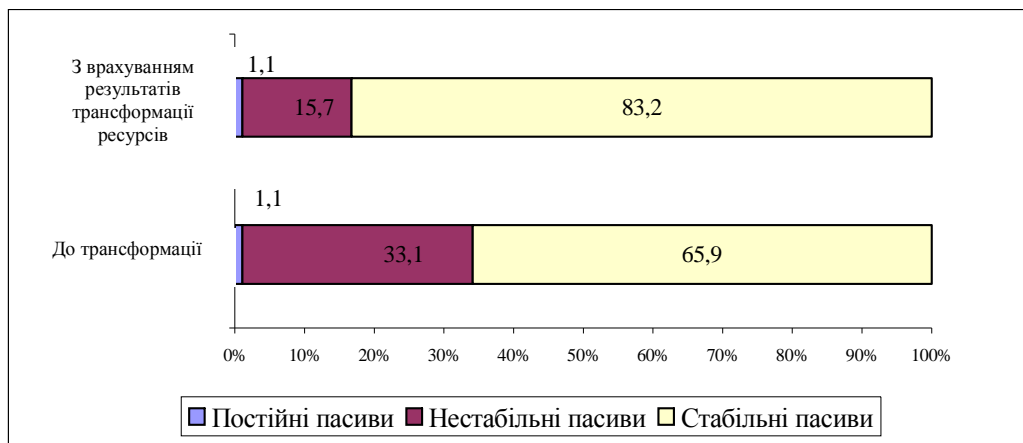

Рис. 8. Структура ресурсів банку з врахуванням і без врахування використання механізму трансформації банківських ресурсів

цення ресурсів. Балансування сукупних активів і пасивів за сумами складає сутність діяльності банківських установ як фінансових посередників і забезпечується такими банківськими методами, як банківський ефект. Найскладнішим питанням є забезпечення відповідності джерел ресурсів і активних вкладень банку за строками. Дана проблема загострюється в умовах необхідності розвитку довгострокового іпотечного кредитування при обмеженості ресурсів не тільки за сумами, але і за строками у більшості українських банків, що відображено вище (див. рис. 4, 5).

Вихідним джерелом, яке передбачає розподіл активів і зобов'язань банку на кілька основних груп у відповідності зі строками погашення активів або виконання зобов'язань є форма звітності банків № 631, розроблена НБУ: короткострокові (до 31 дня, 31–92, 92–365 днів) і довгострокові (понад 365 днів, у тому числі до 31 дня, 32–365 днів). Врахування механізму трансформації поточних пасивів у довгострокові стабільні ресурси банку при аналізі структури активів і пасивів за строками на звітну дату дозволяє вважати практично 45% вкладів до запитання довгостроковими ресурсами.

Представлені дослідження дозволяють розширити діапазон процесів формування та управління банківськими ресурсами з позиції фінансування довгострокового іпотечного житлового кредитування. Врахування банківських механізмів трансформації та формування ресурсів, основні принципи яких відображені вище, дозволяє вважати певну частку поточних пасивів банку як керований довгостроковий ресурс й прогнозувати його динаміку з урахуванням впливу різних внутрішніх факторів і сезонності. Це змінює уявлення про банківські іпотечні ресурси та розширює їх стабільну частину.

Викладений у статті підхід до формування й оцінки рівня банківських ресурсів

іпотечного кредитування реалізує тільки першу задачу управління пасивами – формування ресурсів банку у контексті забезпечення стабільності для реалізації довгострокових іпотечних програм (на прикладі банківського іпотечного житлового кредитування). Однак пропонуваний метод потребує розробки питань щодо управління ризиком ліквідності, процентним ризиком. У частині формування ресурсів банківського іпотечного кредитування необхідна розробка регулюючих заходів і програми розвитку іпотеки.

Література

1. Євтух О. Т. *Іпотека – механізм ефективного використання ресурсів / О. Т. Євтух.* – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2001. – 316 с.
2. Лагутін В. *Іпотечний кредит в Україні: перспективи і можливі наслідки / В. Лагутін // Банківська справа.* – 2003. – № 4. – С. 42–51.
3. Паливода К. *Проблеми іпотечного кредитування під заставу житла та програми фінансування масового будівництва житла в Україні // Вісник НБУ.* – 2003. – № 11. – С. 44–50.
4. Кравченко В. І. *Об'єктивні передумови формування іпотечного ринку в Україні // Наукові праці НДФІ.* – 2002. – № 3. – С. 3–5.
5. *Банківські операції: Підручник.* – 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.; За ред. д-ра екон. наук проф. А. М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.
6. Лепейко Т. И. *Методология управления инвестиционными ресурсами финансового рынка: монография.* – Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. – 288 с.
7. Алексєнко М. Д. *Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія.* – К.: КНЕУ, 2002. – 276 с.
8. Васюренко О., Федосік І. *Ресурсний потенціал комерційного банку //*

Банківська справа. – 2002. – № 1. – С. 58–61.

9. Про іпотеку: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 38. – Ст. 313.

10. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України шляхом рефінансування, депозитних та інших операцій: Постанова НБУ від 24.12.2003 № 584 // Офіційний вісник України № 4, том 1, с. 251, стаття 177 від 13.02.2004.

11. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: Навчальний посібник / Л. О. Примостка. – К.: КНЕУ, 1999. – 280 с.

12. Аналіз діяльності комерційного банку. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів за спеціальністю “Банківський менеджмент” / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця та проф. А. М. Герасимовича. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 384 с.

13. Роуз П. С. Банковский менеджмент: Предоставление финансовых услуг / П. С. Роуз: Пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Дело Лтд, 1995. – 743 с.

14. Доллан Э. Дж. и др. Деньги, банковское дело и денежно – кредитная

политика / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. В. Лукашевича. – Л., 1991. – 448 с.

15. Карчева Г. Моделирование инвестиционной деятельности банков // Вісник НБУ. – 2004. – № 10. – С. 11–15.

16. Фабер С., Карчева Г. Фінансовий стан та основні проблеми в діяльності банків у 2004 р. // Вісник НБУ. – 2005. – № 3. – С. 9–19.

17. Вожжов А. П. Про моделювання процесів трансформації ресурсів комерційного банку / А. П. Вожжов // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки: Економічні науки, 2001. – № 4. – С. 201–206.

18. Вожжов А. П. Депозити до запитування у формуванні стабільної і керуваної ресурсної бази банків // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 11. – С. 5–7.

19. Вожжов А. П. Формування ресурсів комерційних банків // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 116–129.

20. Вожжов А. П. Використання змінної частини поточних пасивів банків як інвестиційних ресурсів // Вісник НБУ. – 2003. – № 12. – С. 18–21.